

К.В. Балабуха

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО НАВЧАННЯ

СТАРШОКЛАСНИКІВ ІНШОМОВНОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Зростаючі потреби в міжнародному спілкуванні та співпраці зумовлюють підвищення вимог до якості та рівня мовної освіти. Державний стандарт з мовної освіти, що відповідає основним європейським тенденціям викладання мов вимагає оновлення змісту та методів навчання іноземних мов у різних типах навчальних закладів. В умовах динамічної реформи середньої освіти виникає гостра потреба у професійно-педагогічних кадрах високого рівня спроможних ефективно реалізувати цілі та завдання сучасних шкільних програм, підготувати учнів не тільки до іншомовного але й міжкультурного спілкування.

Досліджуючи проблеми підготовки майбутніх учителів іноземних мов ми зосередили свою увагу на формуванні готовності студентів до навчання іншомовної фразеології. *Метою дослідження* виступає визначення і наукове обґрунтування педагогічних умов сформованості готовності майбутніх учителів до навчання старшокласників іншомовної фразеології та розроблення експериментальної методики. Означена проблема ще не була предметом детального вивчення та набуває особливого значення саме на сучасному етапі розвитку мовної освіти з декількох причин.

По-перше, як засвідчують результати проведеного розвідувального експерименту, вимоги оновлених програм з іноземної мови, які склалися з урахуванням

Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти, та передбачають вивчення широкого обсягу фразеологічного матеріалу, не знаходять відображення в переважній кількості навчальних посібників, рекомендованих МОН для використання у загальноосвітніх навчальних закладах. Анкетування шкільних учителів іноземних мов засвідчило, що переважна частина викладачів не спроможна компенсувати означені недоліки підручників та задовольнити вимоги програм щодо вивчення фразеологічного фонду іноземної мови. Можна констатувати задовільний стан володіння вчителями фразеологічним матеріалом та розуміння поняття “фразеологізм”. На жаль, результати анкетування засвідчують недостатній рівень методичної підготовки вчителів з навчання цього аспекту мови. Цей факт підтверджує те, що лише 12% опитуваних відносно чітко уявлять, що розуміється під “виразами народної мудрості”, обов’язкове вивчення яких у старших класах передбачено програмою для формування соціокультурної компетенції. З’ясувалося, що лише 40% учителів постійно використовують фразеологічні одиниці у своєму професійно-орієнтованому іншомовному мовленні, 60% респондентів вживають сталі вирази на уроці іноді та ніколи. Водночас абсолютна кількість викладачів підтвердили необхідність вживання фразеологічних одиниць у професійно-орієнтованому мовленні,

хоча не всі з них змогли визначитися з причинами цієї необхідності. Преважна кількість учителів не має чіткого уявлення про принципи систематизації та критерії відбору фразеологічного матеріалу. Таким чином спостерігається об'єктивна потреба у підвищенні професійно-методичного рівня вчителів іноземних мов щодо навчання фразеологічного фонду мови.

По-друге – для формування повноцінної мовної особистості вчителю іноземної мови необхідно володіти іншомовним професійно-орієнтованим мовленням, що відповідає певними характеристиками. На думку Н.Колетвиної, залежність рівня професійної комунікативності від ступеня ідіоматичності мовлення спирається на те, що фразеологічні одиниці мають суттєвий вплив на такі характеристики професійного спілкування як презентаційна, конативна та емотивна. Кожна характеристика передбачає певну ситуацію спілкування та особливу функцію фразеологізму [2]. Самовдосконалення та постійна робота над презентаційною характеристикою мовлення дозволяє педагогу доречно використовувати стійкі словосполучення термінологічного та перифрастичного характеру. Також широкі можливості для використання фразеологізмів відкривають конативна й емотивна характеристики професійно-педагогічного мовлення, позаяк вони спрямовані на встановлення тісного контакту між викладачем й студентом і реалізують вимоги особистісно-орієнтованого спілкування. Отже, фразеологізація мовлення майбутніх учителів є необхідною умовою для формування емоційно забарвленого професійно-орієнтованого мовлення, що забезпечує ефективну взаємодію з учнями засобами мови, що вивчається,

у різних навчально-виховних ситуаціях.

По-третє, в умовах підвищення уваги до формування соціокультурної компетенції та міжкультурної грамотності майбутніх учителів вивчення фразеологічного фонду мови набуває пріоритетного значення, позаяк фразеологічні одиниці є одним з джерел соціокультурної інформації. С. Боднар наголошує, що національно-культурна інформація може бути представлена як один з компонентів значення фразеологічної одиниці. Національно-культурний елемент, виражений експліцитно та імпліцитно, не тільки утворює тло фразеологічної одиниці, а й є стрижнем смислового значення. Залучення соціокультурного компонента, що міститься у фольклорі, сталих виразах прислів'я, приказках є необхідною умовою формування у студентів готовності до міжкультурної комунікації [1].

Спираючись на результати аналізу чинних програм та навчальних посібників для факультетів іноземних мов, маємо всі підстави для висновку про те, що загалом вже окреслилася позитивна тенденція підпорядкування змісту мовної практичної підготовки майбутніх учителів іноземних мов меті фразеологізації професійно-орієнтованого мовлення. Однак навчально-методична література здебільшого не спрямована на активне збагачення мовлення студентів фразеологічними одиницями, що є однією з причин формування неідіоматичного, беземоційного професійного мовлення майбутніх учителів іноземних мов. Результати анкетування майбутніх учителів іноземних мов засвідчують, що студенти не мають чіткого уявлення про ключові поняття фразеології, володіють здебільшого обмеженим запасом фразеологізмів, не розуміють

методичних принципів систематизації фразеологічного матеріалу та, крім того, певна кількість студентів не виявляє суб'єктивно-особистісної зацікавленості у фразеологізації свого іншомовного мовлення. Результати констатувального зрізу підтвердили, що переважна кількість студентів (46,5% у ЕГ та 45% у КГ) перебуває на задовільному рівні володіння фразеологічним фондом мови. Зіставлення результатів самооцінки студентів та оцінок експертів за виконання тестових завдань свідчать про загальну тенденцію завищення студентами свого рівня володіння фразеологічними одиницями майже за всіма критеріями: теоретично-термінологічним, мовно-комунікативним, соціокультурним та лінгвометодичним.

Означене диктує необхідність удосконалення змісту певних навчальних дисциплін з метою їхньої орієнтації на збагачення мовлення студентів фразеологічними одиницями й розробки експериментальної моделі підготовки майбутніх учителів іноземних мов до навчання фразеології.

При розробці моделі експериментального навчання ми враховували закономірності і принципи його організації у вищій школі. Серед них були дидактичні, лінгвістичні та власне методичні принципи, а саме: принцип інтегративності, комунікативності, мотивації, принцип концентризму, оптимізації навчання. Була визначена низка педагогічних умов для забезпечення ефективності експериментального навчання. А саме: використання динамічної структури міжпредметних зв'язків, лінгвокультурозначний підхід та порівняльно-зіставний підхід у вивченні мовних явищ.

Через лінгвокраїнознавчий підхід реалізується запровадження національно-культурного компонента у зміст навчання мови. Зіставлення фразеологічної одиниці і реалій, на базі яких вона побудована, дає усвідомлення того, що в законах фразеології здійснюється важлива відображувальна властивість мови, а розуміння внутрішньої форми фразеологізму, як засобу відбиття дійсності, потребує розрізнення власне фразеологічної одиниці і генетичних прототипів, які лягли в її основу. На цьому ґрунтується розуміння значення фразеологізму, явища багатозначності фразеологічної одиниці, її сприйняття як важливого джерела культурно-історичної інформації [3]. За умов цього підходу при збагаченні словникового запасу студентів фразеологізмами повідомлення фонові інформації використовується як один з прийомів семантизації фразеологічних одиниць з національно-культурним компонентом значення. Що, у свою чергу, є додатковим чинником пізнавальної мотивації та актуалізації асоціативних зв'язків. Творчі завдання передбачають спонукання студентів до науково-дослідницької роботи щодо з'ясування генетичних джерел та етноситуативного вмотивування певних фразеологізмів.

Вважаємо за необхідне також застосувати порівняльно-зіставний підхід до навчання (Н. Басай і В. Редько), який передбачає визначення подібностей та відмінностей у системах мов, що вивчаються, і на основі цього пошук способів раціоналізації навчання першої і другої іноземних мов [4].

Використання прийомів порівняльно-зіставного навчання фразеології майбутніх учителів іноземних мов можливо на заняттях з

практики усного та писемного мовлення з англійської та німецької мов. На практичних заняттях з другої іноземної мови переважно на етапі презентації та семантизації мовного матеріалу пропонується використовувати німецькі фразеологізми, які частково або повністю еквівалентні вже вивченим англійським одиницям, наприклад: (англ.) *man proposes, God disposes* – (нім.) *der Mensch denkt, und Gott lenkt* – (укр.) чоловік мислить, а Бог рядить; (англ.) *the Leopard cannot change his spots* – (нім.) *der Fuchs andert wohl das Haar aber nich den Sinn* – (укр.) вовк ліняє, а вдачі не міняє. Задля цього необхідно дібрати перелік сталих виразів пареміологічного характеру повної та часткової адекватності у німецькій та англійських мовах з обов'язковим перекладом рідною мовою. При цьому використовуються інформаційні вправи типу (прослухайте фразеологізми та згадайте про їх значення, спираючись на знання еквівалентних лексичних одиниць в англійській мові). Вони спрямовані, головним чином, на створення правильної орієнтовки у мовному та мовленнєвому матеріалі та у діях щодо його реалізації у мовленні.

При здійсненні презентації мовного матеріалу в контекстуально-ситуативних зв'язках виділяються розрізнувальні ознаки міжмовних опозицій нового матеріалу в англійській та німецькій мовах з метою його усвідомлення та осмислення. При використанні прийомів порівняльно-зіставного навчання здійснюється не тільки позитивне перенесення мовних знань з першої іноземної мови на другу, але й мимовільна актуалізація раніше вивченого фразеологічного матеріалу з першої іноземної мови. На практичних заняттях з англійської мови порівнянню підлягають фразеологічні одиниці

іноземної та рідної української мови. Порівняння лексичного складу проходить паралельно з порівнянням національно-культурної маркованості компонентів.

Наступною умовою ефективного навчання фразеологічних одиниць виступає використання міжпредметних зв'язків. Відповідно умовам та завданням підготовки майбутніх учителів іноземних мов ми виокремлюємо такі власно-лінгвістичні міжпредметні зв'язки як-то: генетичні, порівняльно-зіставні та функціональні.

Власно-лінгвістичні міжпредметні зв'язки, за К.Саломатовим, встановлюються з такими предметами, які, по-перше, можуть пояснити походження або існування різних фактів сучасної англійської мови та глибше розкрити їх особливості; по-друге, дозволяють показати, для чого ті або інші явища існують у мові та як вони вживаються в різних стилях мовлення [5]. Одним з підвидів власно-лінгвістичних зв'язків є генетичний зв'язок, який проявляється в залученні відомостей з історії для пояснення походження та особливостей певних лексичних одиниць. К. Саломатов вважає, що такий зв'язок реалізується повніше при вивченні тих аспектів іноземної мови, які найближче стикаються з історією суспільства: лексики, фразеології, стилістики, загальних відомостей про мову [5]. Розкриття означеного типу зв'язку ми бачимо між практикою усного та писемного мовлення (англійська мова) та такими предметами, як: лексикологія та стилістика.

Встановлення порівняльно-зіставних зв'язків можливо як між першою іноземною та рідною мовами, так і між першою та другою іноземними мовами. Зіставлення рідної та іноземної мов повинно мати

не тільки лінгвістичну, але й методичну спрямованість, дозволяючи виявляти наявність у рідній мові можливих опор для засвоєння іноземної мови або джерел потенційних труднощів (міжмовної інтерференції) у засвоєнні мовних явищ. На важливість означеного компонента у професійній підготовці вчителя вказували вчені (І.В. Рахманов, З.М. Цветкова, В.Д. Аракін, Ч.Фриз, Р. Ладо та ін.) Порівняльно-зіставний вид міжпредметних зв'язків реалізується на заняттях з теорії і практики перекладу і практики усного та писемного мовлення з англійської та німецької мов шляхом виконання проблемних завдань.

Функціональні зв'язки встановлюються з такими галузями знання, зміст та засоби вираження яких дозволяють продемонструвати, для чого і як вживаються мовні явища в різних планах та стилях. Перспективу встановлення означеного типу зв'язку ми бачимо в курсі таких дисциплін, як стилістика та теорія і практика перекладу, оскільки зразки текстів різних стилів і жанрів демонструють студентам вживання певних фразеологічних одиниць мови з урахуванням норми та узусу. На заняттях з граматики іноземної мови використання фразеологізмів як ілюстративного матеріалу для пояснення граматичних явищ дозволяє зосередити увагу студентів і на особливостях граматично правильного вживання цих одиниць мови у мовленні.

Експериментальне навчання здійснювалося протягом двох навчальних років та обіймало третій та четвертий курси навчання. Експериментальна модель передбачала три етапи підготовки: когнітивно-збагачувальний,

репродуктивно-діяльнісний та професійно-творчий.

Метою когнітивно-збагачувального етапу було збагачення словника студентів фразеологічними одиницями та формування системи знань, що забезпечить адекватне використання фразеологічних одиниць як засобу загального та педагогічного спілкування на комунікативно-практичному рівні. Збагачення словника студентів фразеологізмами на цьому етапі проходило відповідно до основних етапів формування лексичних навичок: розуміння, засвоєння, застосування. Означені етапи були співвіднесені з методично-релевантними особливостями фразеологічного матеріалу як предмета навчання та набули характер циклічного повторення згідно з умовами експериментального навчання. На кожному з етапів циклу збагачення словника студентів фразеологізмами виконуються певні види вправ. Для реалізації системи міжпредметних зв'язків на когнітивно-збагачувальному етапі були розроблені додаткові комплекси вправ із взаємопов'язаним лексико-фразеологічним наповненням для підвищення ефективності збагачення лексичного запасу студентів фразеологізмами до практичних та семінарських занять з таких дисциплін, як “Лексикологія англійської мови”, “Практична граматики англійської мови”, “Стилїстика англійської мови”, “Практика усного та писемного мовлення (німецька мова)”. На цьому етапі виконання студентами тренувальних вправ супроводжувалося докладними поясненнями викладачів щодо теоретичних відомостей про фразеологічних фонд мови та тлумаченням національно-культурної

семантики фразеологічних одиниць. Це сприяло формуванню комплексу інтегрованих знань, необхідних для вживання фразеологізмів у іншомовному мовленні.

Другий – *репродуктивно-діяльнісний* етап був спрямований на вдосконалення навичок вживання фразеологізмів у розмовному мовленні та збагачення словникового запасу студентів фразеологізмами, що обіймають не тільки тематику програми педагогічного ВНЗ, але й шкільних програм з іноземної мови, крім цього опанування теоретичними знаннями щодо навчання учнів фразеологічних одиниць. Для досягнення означеної мети були розроблені комплекси вправ на базі словника мінімуму для використання на заняттях з “Практики усного та писемного мовлення” (англійська мова); додаткові теми до курсу “Методика викладання іноземних мов у середній школі” з вправами для практичної перевірки засвоєння знань, а також спецпрактикум “Навчання іншомовної фразеології студентів факультетів іноземних мов”. На цьому етапі було організовано закріплення та контроль за якістю засвоєння фразеологічних одиниць студентами ЕГ шляхом виконання додаткового комплексу вправ у складі спецпрактикуму. Низка проблемних завдань вдосконалила навички словникової роботи студентів та спонукала майбутніх учителів до самостійної пошуково-дослідницької роботи.

Метою третього, *професійно-творчого етапу* було закріплення та вдосконалення вмінь і навичок студентів щодо використання фразеологічних одиниць як навчального матеріалу, спонукання до активного вживання фразеологічних одиниць у

професійно-педагогічному мовленні та стимулювання творчого підходу до фразеологізації мовлення учнів старших класів загальноосвітньої школи. Задля цього було розроблено комплекс професійно орієнтованих проблемних завдань для виконання на заняттях з “Практики усного та писемного мовлення (англійська мова)”, спецкурс “Лінгвометодичні основи збагачення словникового запасу студентів фразеологічними одиницями” та тематика творчих проєктів для реалізації упродовж педагогічної практики, які були спрямовані, здебільшого, на застосування набутих мовних та теоретичних методичних знань у реальних педагогічних умовах. Завданням спецкурсу було об’єднання всіх знань, як мовних, так і лінгвометодичних, які студенти опановують для ефективного навчання фразеологічного фонду мови в загальноосвітній школі.

Отже, на сьогоднішній день експериментальне навчання за розробленою моделлю вже відбувається упродовж півтора року в ЕГ та КГ. Студенти ЕГ навчаються за трьома вищезазначеними етапами навчання, а також до їхньої підготовки входять означені спецпрактикум та спецкурс.

За результатами проміжного зрізу, який проводився наприкінці третього курсу, було встановлено, що в ЕГ кількість студентів з високим рівнем готовності до навчання фразеології становила 68,6%, тоді як у контрольних групах 35,7%. Це свідчить про ефективність запропонованої методики навчання, що забезпечує оволодіння студентами теоретичними знаннями та практичними навичками необхідними для здійснення іншомовної професійно-педагогічної діяльності

щодо навчання фразеологічного фонду мови в загальноосвітніх навчальних закладах.

ЛІТЕРАТУРА

Подано до редакції 20.10.06

1. *Боднар С.В.* Формування міжкультурної грамотності студентів факультетів іноземних мов у процесі вивчення фразеології іноземних мов // Науковий вісник ПДПУ ім. К.Д. Ушинського. – Одеса, 2006. – № 3-4. – С. 8-14.

2. *Колевина Н.Д.* Использование фразеологизмов в процессе формирования профессиональной коммуникативности студентов // Фразеология в аспекте науки, культуры, образования: тезисы докладов Международной научно-практической конференции, посвященной 75-летию А.М. Чипасовой. – Челябинск: Изд-во ЧГПУ, 2001. – С. 199-203

3. *Прокопенко Л.І.* Увіразнення мовлення майбутніх учителів історії професійно орієнтованими фразеологізмами: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. – Одеса, 2005. – 255 с.

4. *Редько В. Басай Н.* Концепція навчання другої іноземної мови в загальноосвітніх навчальних закладах // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2005. – №2. – С. 24-31.

5. *Саломатов К.И.* Проблема межпредметных связей в процессе профессионально-направленного обучения иностранному языку как педагогической специальности // Проблемы профессионально-педагогической направленности в преподавании иностранного языка как специальности // Под. ред. К.И. Саломатова. – Горький, 1983. – С. 5-28.

РЕЗЮМЕ

Подана стаття розкриває педагогічних умов для ефективної необхідність вдосконалення реалізації розробленої моделі професійної підготовки майбутніх навчання, яка спрямована на учителів іноземних мов, щодо підвищення рівня мовної та навчання фразеології у школі. Автор методичної підготовки студентів. виокремлює низку принципів та

SUMMARY

The article discloses the basic reasons for improving teacher training in terms of teaching phraseological units. The author points out the principles and pedagogical conditions, which are essential for the developed method of teaching.